

SOCIALE THEORIE OP STRUKTURALE WIJZE

Piet Nijhoff

1. Vooraf

Dit is de tekst van een paper die ingediend is bij het stafcolloquium van het Sociologisch Instituut in Amsterdam. Hij is slechts op die plaatsen gewijzigd en aangevuld, waar dat ook in de mondelinge bespreking van het stuk gebeurde. Op die manier is de oorspronkelijke opzet van het paper gehandhaafd, t.w. die van essay in de letterlijke betekenis, een poging. In een beeld gevat: het betreft hier een poging een brug te bouwen door allereerst een touw over een rivier of kloof te werpen - in de hoop dat hij aan de andere kant blijft haken en sterk genoeg zal zijn er een meer complete brug ('wetenschappelijk verantwoord en uitgewerkt') aan op te kunnen hangen.

Het woord 'strukturaal': in navolging van Franse auteurs wordt dit in oppositie tot 'struktureel' gebruikt. Het is niet nodig om het sektarische modewoord 'struk-turalistisch' te hanteren als men strukturen wil aanduiden die 'dieper' liggen dan bijvoorbeeld de geïnstitutionaliseerde normen die in de sociale wetenschappen met strukturele analyse worden gezien. Of strukturaal werkelijk een andere inhoud heeft dan struktureel is nu juist de onderliggende vraag van het opstel.

2. Een biografische notitie

Kort nadat ik, tien jaar geleden, met de sociologische praktijken in aanraking kwam, werd ik aangetrokken door de Parsoniaanse taal, omdat de strevingen van de bewuste actor, die zo willekeurig en onbepaald hadden geleken, in zijn begripsmatig schema tot rust kwamen. Toen, rondom en in ons, de orde ineens stortte, verloor ik mijn geloof in de officiële interpretatie van het handelen, zoals professionals in de geest van Parsons die oplegden. In plaats daarvan begon ik te zoeken naar het autonome subjeekt dat door de kracht van zijn verbeelding en van zijn projekten het zonder een opgelegde sociale ordening kon stellen, dan wel deze kon overtreden of uitdagen. Mijn belangrijkste gids in deze negatieve koppeling van de bewuste actor en de gereïficeerde maatschappij werd Sartre, wiens korte en lucide 'Questions de méthode' mij verlokte tot zijn volumineuze en buitengewoon gekompliceerde 'Idiot de la famille'. In deze twee boeken werd de uiterste poging gedaan de subjeekt-objekt splitsing op te heffen, door de objektieve, determinerende kondities (Marxistisch,

Freudiaans) juist door hun druk het moment van een 'prise de conscience' te maken. Toen Sartre in het geval van Flaubert de spiralen van deze 'prise de conscience' tot in details aangaf, kwamen de strevingen van zijn bewuste actor mij echter 'willekeurig en onbepaald' voor - zie hierboven en begin opnieuw.

Kortom, ik begon te wanhopen aan elke methode die eerst een subjeekt-objekt splitsing postuleerde en hem daarna op een positieve (Parsons) of negatieve (Sartre) wijze ging verbinden. Ik was rijp voor een visie die de bewuste actor en zijn objektieve, feitelijke wereld geheel en al zou afschaffen. Die visie sijpelde door uit het werk van de mensen die 'strukturalisten' genoemd worden. Als mijn kennelijk onverdringbare behoefte aan systematisch houvast niet op deze wereld bevredigd kon worden, dan wellicht daaronder wel, bij het graven naar dieptestrukturen. (Ik laat hier in het midden of de thanatische associatie van de laatste zin typerend is voor mij of het strukturalisme.).

3. De mensen die men 'strukturalisten' noemt

Foucault, Lévi-Strauss, Althusser, Barthes en anderen - het parochialisme en de bijziendheid van hun Parijs' publiek heeft hun werk de enge grenzen aangewezen van een inheemse innovatie 'sui generis'. Voor en door hen die meer bekend zijn met Angel-saksische teksten kunnen ze echter zeer vruchtbaar in verband worden gebracht met bewegingen als de taalanalytische school in de filosofie, de linguïstiek van de generatieve grammatika, de ethnomethodologische sociologie (een samenkomen van Schutz en Chomsky) en de visie van Kuhn-Polanyi-Bachelard op de wetenschappelijke praktijk. Mij aan de strukturele kant tot Foucault en Lévi-Strauss beperkend, zal ik beide zijden van de vergelijking uitwerken, en in die kontekst homologieën aanwijzen tussen het Franse strukturalisme en recente Anglo-Amerikaanse sociologie. Uit een dergelijke vergelijking zal moeten blijken dat het ruimere veld van hun verwantschap als sociale theorie het waarlijk belangwekkende is, en niet de beperkte velden van een Parijse mode of een Amerikaanse discipline.

Een ander verklarend verband dat men kan leggen, is de strukturalisten te zien als erfgenamen van wat Ricoeur de 'école de soupçon' noemt, dat wil zeggen van de grote meesters Marx, Freud, Nietzsche. Deze hadden reeds het geloof in rationele vooruitgang ('prévoir pour pouvoir') ondermijnd door de zelfkant van het bewustzijn op te zoeken en het handelen te dekodieren in de richting van een onderliggend betekenisstelsel, dat geen direkt zichtbare relatie tussen bewustzijn en zijn legde. Of deze meesters van de achterdocht nu

voor of na een epistemologische breuk in de richting van het strukturalisme geplaatst moeten worden, is een punt van onenigheid tussen bv. Althusser en Foucault. Deze genealogie of archeologie van het strukturalisme zal ik hier verder niet uitdiepen.

4. De dood van de Mens

Zoals ik zei, leken de mensen die men 'strukturalisten' noemt, de bewuste actor en zijn objektieve, feitelijke wereld af te schaffen. Bezien wij Foucault. In hem vond ik de reactie tegen het Sartrianse klimaat van het na-oorlogse Parijs. In 'Les mots et les choses' en 'L'archéologie du savoir' zette hij zichzelf met sadistisch plezier aan de taak de 'Mens' als historische actor om het leven te brengen. Dit door te laten zien hoe de 'Mens' kunstig in elkaar was gezet door de 'menswetenschappen' zoals die opkwamen in de Klassieke (XVIIe-XVIIIe eeuw) en Moderne (XIXe-XXe eeuw) Epistémès. Op een manier die nauw verwant is aan die van Bachelard, Polanyi en Kuhn, ziet Foucault de wetenschappen als omgrensde sociale praktijken, die een betrekkelijk willekeurige orde aan de ervaring opleggen, en daarmee onder validering per konsensus dezelfde voorwerpen scheppen die zij voorwenden te ontdekken en te verklaren. Merk op, dat op deze manier althans één bewuste actor, de rationele en onafhankelijke wetenschapper (geïnstalleerd door Descartes), zijn souverainiteit verliest en groepslid wordt, werkend onder een heersend discours. Merk ook op dat althans één klasse van voorwerpen, de wetenschappelijk vastgesteld, hun feitelijk karakter verliezen. Dit is per slot van rekening niet meer dan logisch - als het subjeet verdwijnt, verdwijnt ook het objekt.

Op dit punt kan men reeds zeggen dat de visie van Foucault niet alleen parallel loopt aan die van Kuhn op het punt van de wetenschappelijke praktijk, maar ook aan die van de ethnomethodologen op het punt van de 'common sense', gezond-verstand praktijk. De ethnomethodologen zien de groepsleden in de alledaagse sociale wereld verslagen opleveren van hun eigen (subjektieve) motivaties en van de hen omringende (objektieve) feiten, ten einde orde te vinden en te suggereren. Deze in en elkaar gezette gezond-verstand orde wordt als zodanig geaksepteerd door de konventionele wijsheid van een sociologie, die het werk van de leken dupliceert in meer expliciete termen. Wat Foucault weet te vertellen over de menswetenschappen (dat zij de subjektieve actor en zijn objektieve sociale wereld scheppen), vertellen de ethnomethodologen over de alledaagse procedures van de gezond-verstand praktijk en de wetenschappen die daarop gemodelleerd zijn. Overi-

gens heeft ook Elias iets te vertellen over de van taalwege aangebrachte illusies, die zowel in de sociale wereld als in de sociale wetenschap opgehouden worden, van de realiteit van het 'Ik' en van het voorwerp 'Maatschappij'.

Foucault schaft de 'Mens' niet alleen af in zijn formele visie op de wetenschap als in elkaar zettende praktijk, maar ook substantieel in zijn historische schets van de menswetenschappen. Hij laat zeer overtuigend zien hoe vanaf Descartes de menswetenschappen onder de stilzwijgende konventie opereerden dat de taal doorzichtig was (in plaats van een ding dat gezien kon worden). Doorzichtige taal betekent (a) een puntsgewijze overeenstemming tussen een ding en het woord dat er voor staat (dit schept de feitelijkheid van voorwerpen), en (b) een subjeet dat meester is over zijn woorden en daardoor doorzichtig is voor zichzelf ('cogito ergo sum' - dit schept het autonome subjeet, zoals reeds aangetast door de school van de argwaan). Thans, in de periode na de Klassieke en de Moderne Epistèmès, in het tijdperk van de Ironie, worden woorden weer bekeken zoals ze dat werden in de Renaissance: als dingen die gezien kunnen worden. Zoals tekens dingen waren, waren ook dingen tekens in die tijd: ook thans worden we steeds meer gevoelig voor een wereld gevuld met endeloos naar elkaar verwijzende tekens - Roland Barthes toont dat in veel boeiend werk aan. De orde der woorden is een eigen werkelijkheid, en die orde geeft vorm aan de mensen en hun dingen. Een van de hedendaagse wetenschappelijke praktijken die bijdraagt tot de zichtbaarheid van woorden, is de ethnomethodologie die lange, ironische verslagen geeft van de verbale procedures van groepsleden, zoals deze ze ter inspektie voorleggen.

De 'Handelende Mens' wordt op die manier gevonnist, niet alleen in de Sartrianse versie, maar ook in de Parsonianse, waarin hij gezien wordt als iemand 'die zich oriënteert in een situatie, daarbij geleid door waarden'. Parsons mag dan wel de actor onderwerpen aan een sociaal systeem - het sociaal systeem zelf is niets anders dan een uitvergroete actor: de Westerse wereld als een bewust streven naar rationaliteit en vooruitgang, onder leiding van zijn professionele woordvoerders. Deze hubris van de Westerse professional is het voornaamste doelwit van Lévi-Strauss.

5. Een dieptestructuur van contrasten en combinaties

Lévi-Strauss werd geïnspireerd door (onder andere) de linguïstiek in de trant van De Saussure en Jakobson. Dit soort taalkunde wees op het systeemkarakter van

de taal ('langue'), als een onderliggende kode van waaruit de oppervlakte spraak-uitingen ('parole', 'langage') gegenereerd worden. Essentieel voor dergelijke onderliggende structuren is dat betekenis daarbinnen diakritisch gezien moet worden - dat wil zeggen niet als een relatie tussen subjekten en objecten, maar als contrasten en combinaties tussen linguïstische elementen in paarsgewijze opstelling. Deze elementen hebben geen intrinsieke betekenis doch kunnen slechts gekend worden via hun formatie als totaal, rondlopend systeem: men kan zich dit voor buiten de taalkunde voorstellen door de spektrale oppositie tussen groen en rood een betekenis te zien krijgen in het systeem van een stoplicht, of door het incestverbod te zien als een onderlinge uitsluiting van de 'elementen' zuster en echtgenote.

Dit houdt in dat het geven van betekenis door een subjezt aan een objekt, of het toeschrijven van zin door een subjezt aan een ander subjezt (kortom het gehele moderne bewustzijn) slechts gezien moet worden als een oppervlakteverschijnsel, dat gegenereerd wordt door de interne werking van een systeem van binaire linguïstische contrasten en combinaties. Dit 'genereren' moet dan opgevat worden als een selektie uit mogelijkheden waardoor dingen als tekens kunnen funktioneren - de wetenschap loopt dan niet de groepsleden na in het toeschrijven van betekenis, maar zoekt naar de voorwaarden waaronder een reeks specifieke betekenissen mogelijk is, d.w.z. geaksepteerd kan worden door de symbolische logika van de mensen. Het strukturalisme zoekt de voorwaarden voor alternatieve mogelijke (al dan niet bestaande) werelden, het is geen duplicering van empirisch gerealiseerde samenhangen.

Jakobsons (sindsdien weer betwijfelde) sukses in het bepalen van een universele matrix van fonologische elementen ('a' in oppositie tot 'e', 'p' tot 'b' enz.), inspireerde Lévi-Strauss tot een speurtocht naar universele binaire opposities van kulturele elementen, die licht zouden werpen op het funktioneren van de geest. Ook deze speurtocht stelt, evenals de analyse van Foucault, de taal centraal in de sociale wereld ten koste van de mens en feiten; de taal echter in een wijde betekenis - dingen, daden die als tekens funktioneren.

6. De rationele ziel kontra poëtische wijsheid

Lévi-Strauss zocht deze elementen onder die mensen die het minst aangetast waren door de Griekse, Jüdaeo-Christelijke en Cartesiaanse kultuur - de primitieve volkeren der aarde die het leven niet voorstellen als

een reis van rationele zielen door een boeken-historie. De Wilde Geest bleek onderaards aan het werk te zijn in een massa schijnbaar onverwante mythes, waarvan de oppervlakte-verhalen gedekodeerd konden worden als transformaties van een beperkt stel fundamentele opposities. De moderne geest had de valse helderheid van zijn diskursief intellect, zijn zelfbeeld van bewuste ontwikkeling door zinvolle biografie en historie, als een sluier gelegd over de mogelijkheid om in en door de getransformeerde elementaire opposities van cultuur en natuur te leven. De schijn van een historie die langs kalender, klok, grote mannen en belangrijke momenten verliep, overdekte de eigen tijd van de transformatieprocessen der structuren. Zoals Vico en Rousseau al hadden aangegeven, had de beschaafde mens zich afgesneden van de poëtische wijsheid der primitieven en antieken. Er was geen reden tot trots, wanneer men behoorde tot een ras waarvan de egocentrische en gerationaliseerde opvatting van 'zin en 'ziel' geleid had tot uitroeiing van de natuurlijke wortels van het leven.

Het is de vraag of een sociale wetenschapper van deze tijd dat voldoende beseft, maar het begrip 'handelen', met zijn nadruk op de houding, motivatie, mentaliteit van de 'actor', vóór en eigenlijk zonder de daad die er kausaal uit verklaard wordt - het is in feite een erfenis van de Grieks-Christelijke idee van een ziel. Het onovergankelijke werkwoord 'handelen' (tegenover bijvoorbeeld het overgankelijke 'doen', zoals 'kijken' staat tegenover 'zien' en 'spreken' tegenover 'zeggen') wijst terug naar een zelfbewuste geestestoestand die de mens verzelfstandigt, los maakt van de praktische implicaties van zijn daden. Het is geschikt om iemands instelling te evalueren, voor het gerecht, in de biechtstoel - het is ongeschikt om de verkoppeling van mens tot mens, van mens tot ding te vatten. De structuralistische argwaan tegenover het bewustzijn en de Marxistische gerichtheid op de praxis, het objektiverend gedrag, lopen thans parallel in hun ondermijning van het zelfbeeld van de zelfbewuste mens en van de abstracte maatschappij als gemeenschap van dergelijke mensen. Dit lijkt mij de filosofisch-antropologische betekenis van het structurele denken.

7. De competentie van de gewone man

Lévi-Strauss is, door hun gemeenschappelijke verwijzing naar De Saussure, indirekt verwant aan Chomsky. Ook Chomsky is op zijn hoede voor officiële en expliciete interpretaties, zoals de mensen van de moderne tijd die bijvoorbeeld geven in de Akademische Grammatika. Zich voorlopig beperkend tot het syntaktisch as-

pekt van de taal (de zinskonstruktie betreffend), kijkt Chomsky naar de impliciete regels van de taal, zoals elke competente spreker van de natuurlijke taal ('groepslid' zouden Schutz en de ethnomethodologen hem noemen) die op wonderlijke wijze onder de knie krijgt. Deze impliciete beheersing van het taalsysteem stelt de gewone groepsleden in staat de taal creatief te hantieren, dat wil zeggen er zinnen zonder precedent mee te produceren, die toch als erkende transformaties aanvaardbaar zijn voor de anderen. Dit is dezelfde mogelijkheid om nieuwe dingen te creëren door een stilzwijgende beheersing van essentialia, die Polanyi, Bachelard en Kuhn als kenmerkend voor de normale wetenschappelijke praktijk hebben laten zien. Al deze met elkaar verwante benaderingen wijden centrale aandacht aan de dagelijkse praktijk (taal in een ruime betekenis) van de gewone groepsleden - deze leden worden meer *aux séries* x genomen dan de buitengewone professionals met hun overmatig rationele, expliciete en formele theorieën.

In deze ruimere kontekst is Lévi-Strauss zeker verwant aan de ethnomethodologen die zich afzetten tegen de konventionele wijsheid van een sociologie die een duplicering is van de gezond-verstand, oppervlakte verslagen van sociaal handelen, en die niet daaronder zoekt naar het functioneren van de praktische taalbeheersing van de gewone leden - ook hier weer taal in de ruimere betekenis van het, in voortdurende praxis, produceren van orde in de sociale ruimte en tijd. De ethnomethodologen zijn echter niet alleen verwant met Chomsky, maar ook met de fenomenologie van Schutz. Dit brengt hen er toe, ook het semantische aspekt van de taal - dus de betekenis der woorden - te bezien.

8. Kontekst-vrije of kontekst-gebonden analyse

In dit semantisch werk doemt een belangrijk verschilpunt tussen de ethnomethodologen en de strukturalisten op: betekenis wordt door de ethnomethodologen op de Schutziaanse manier gerekonstrueerd, dat wil zeggen als iets dat in situaties ervaren en meegedeeld wordt. Woorden en dus dingen worden relatief ten aanzien van de situatie gezien, en niet, diakritisch, relatief ten aanzien van elkaar. Hun werk heeft niet alleen de verslagen van de leden van hun gelegenheidsgebonden ervaring als onderwerp, het verklaart ook het effect van deze verslagen met behulp van de 'indexikale' verwijzingen die impliciet gemaakt worden naar stilzwijgende, vanzelfsprekende kennis zoals de leden die in een bepaalde situatie delen. Daardoor is hun transsituationele analyse vrijwel niet bestaand, en eigenlijk theoretisch uitgesloten - al kan de situatie wel zo

ruim gemeten worden dat de analyse niet al te partikularistisch is. In dit verband is het belangrijk te beseffen, dat de ethnomethodologen zich in de eerste plaats afzetten tegen de natuurwetenschappelijke aanpak in de sociologie en daardoor zeer op hun hoede zijn voor een 'naturalistische' semantiek die algemene dictionnaire-betekenen oplegt aan categorieën die niet specifiek zijn voor een situatie.

Ik geloof dat de ethnomethodologen door het zo te zien, zich nog niet volledig geëmancipeerd hebben van dat Epistèmè, waaraan niet alleen hun naturalistische vijanden, maar ook hun fenomenologische vrienden deel hebben. Dat Epistèmè wordt gekenmerkt door de subjekt-objekt splitsing: het natuurwetenschappelijk model daarbinnen geeft groot gewicht aan onpersoonlijke kategorisering en aan kausale verbanden vanuit objektieve kondities, maar hun fenomenologische tegenhanger speelt (evenals het Sartrianaans existentialisme) in wezen het spel mee, door een creatief subjekt te postuleren, dat betekenis hecht aan objecten in een situatie. Als eenmaal de formulering van de vraag: subjekt of objekt? geaksepteerd is, zit het meest subjektieve antwoord nog vast aan een onuitroeibare notie van een objektieve wereld, zoals de dialektische spiralen van Sartre laten zien. Ook de poging van Schutz om de subjekt-objekt splitsing te overwinnen met behulp van het begrip 'intersubjectiviteit' kan, naar mijn mening in principe geen oplossing zijn - net zo min als bijvoorbeeld 'interdisciplinair' wetenschappelijk werk de vakmatige opdeling van het wetenschapsterrein overwint.

De ethnomethodologen hebben getracht de vraag 'subjekt of objekt?' te ontlopen door zich in hun verklaringen te beperken tot situatie-specifieke, gelegenheidsgebonden betekenis. Hun doel was zich te ontdoen van de kategorische semantische oppervlakteregels, die zowel de gewone leden als de konventionele sociologen hanteerden bij het opbouwen van hun al te bewuste, al te feitelijke wereld. Omdat zij niet, zoals de strukturalisten, in de eerste plaats zochten naar de kondities waaronder een reeks betekenissen mogelijk was, maar in plaats daarvan bestaande betekenissen zelf bestudeerden, stuitten zij niet op de mogelijkheid van een diakritische analyse. In plaats van een dergelijke analyse, die transsituationele contrasten en combinaties onderzoekt van elementen die hun zin ontleen aan het systeem dat zij tezamen vormen, zoeken de ethnomethodologen een onafhankelijke generatieve bron in de procedure van onderhandse toespelingen ('glosses') op stilzwijgend veronderstelde kennis die de leden van gesloten in-groups delen. Omdat zij niet, zoals de strukturalisten, de voorwaarden voor alternatieve werelden bezien, doch zich richten op bestaande samenhangen, worden zij op

die manier gebracht tot de betrekkelijk beperkte exploratie van unieke konstellaties, waar indexiale eigenschappen, glossen en zelfs typeringen slechts refereren aan de stilzwijgende veronderstellingen van de insiders in kwestie.

De ethnomethodologen hebben zeer vruchtbaar kritisch werk verricht door te laten zien hoe de opvatting, zoals die gekoesterd wordt in het gezond verstand en de konventie, van de mens als een gemotiveerd handelende actor in een feitelijke situatie, slechts een heersende discours is in de Westerse wereld. Maar zij hebben geen ander Archimedaal punt om dat discours te ontleiden, dan de impliciete praktijken van gesloten groepen: en slechts als de aldus bekeken konstellaties ruim gemeten worden, kan hun analyse naar mijn smaak aan trivialiteit ontkomen.

9. Een nieuwe basis

Al met al zou een structurele sociale theorie naar mijn mening een aanval inhouden op het 'referentiekader van het handelen' ('action frame of reference') - en daarmee ipso facto op een van de centrale geloofspunten van de konventionele sociologie. Deze aanval zou de structurele aanpak ook zijn sociaal-politieke relevantie geven, want het lijkt mij duidelijk dat de hubris van de Handelende Mens rondom de aardbol rampen teweeg heeft gebracht. Omdat echter dit aktieschema diep verankerd is in de openbare en individuele praktijk van het moderne Westen, lijkt het bijzonder moeilijk een archimedaal standpunt te vinden, van waaruit men het kan zien, laat staan in beweging brengen. Foucault vindt dit platform door zijn beperking tot de archeologie van de wetenschap; Lévi-Strauss vindt het in primitieve mythologieën; de ethnomethodologen zoeken tenminst een afzetpunt in de hedendaagse sociale wereld, doch vinden het slechts in triviale alledaagse ontmoetingen. Tenslotte zou men het houvast kunnen zoeken, zoals Althusser dat doet, in het praxis-begrip van Marx - praxis als een 'doen' in plaats van 'handelen', een transcendering van de subjeekt-objekt oppositie, opkomend vanuit grondelementen van het produktiesysteem. Deze benadering is minder dialektisch-materialistisch, ook te zien in een 'praxeologie' die een hermeneutisch-normatieve rekonstruktie onderneemt van de manoeuvreerruimte van ideale taalspelen, waarin via transformaties mogelijke teksten geproduceerd worden. Eerlijk gezegd kan ik de waarde en de portée van de laatst genoemde aanpakken wel heel moeilijk overzien: ik vermeld ze hier voorlopig pro memorie, maar met name Althussers bouwen op praxis en produktie komt mij meer programma-tisch dan overtuigend voor.

Om de twee elementen, het grote thema van de kritiek op het handelen en een fundering van die kritiek in het moderne sociale leven, te combineren, zouden wij een aanwijzing van Kenneth Burke kunnen gebruiken. Burke behandelt de gemotiveerde actor als een Rhetorische figuur, die in de Westerse beschaving als dramatisch personage kultuurbezit is. Hoewel hij op de ironische wijze, verwant aan die van het strukturalisme, te werk gaat en zijn voorwerp van onderzoek tussen haakjes plaatst door de taal waarin dat voorwerp gevat is ("A Grammar of Motives"; "A Rhetoric of Motives") ter inspektie voor te leggen, laat Burke het daarbij. Zijn dramatische aanpak stelt de actor voor als een protagonist in een scène, en geeft op die manier een wereldwijze, afstandelijke versie van het zelfbeeld van de Historische Actor. Maar hij geeft geen 'meta-theorie' of 'infrastructuur' van drama of retoriek, van waaruit een weergave van het handelen uitgebouwd zou kunnen worden tot een uitleg ervan.

Retoriek is de praktijk van overtuiging (naar iets toe, of tegen iets in) en zou gezien kunnen worden als het soort taal dat voor sociale orde staat - ook hier weer taal in een bredere betekenis dan louter verbale argumenten. Wellicht kan de lange en rijke traditie van de retorische praktijk een bron van geanalyseerd materiaal zijn dat ons de dieptestructuren van dezelfde praktijk rondom ons kan laten ontwaren. Een structurele sociologie, of beter: een sociale theorie op structurele wijze, zou dan de analyse zijn van de retoriek van onze dagen - een analyse die dan niet zo zeer gevoerd zou moeten worden langs de expliciete en formele regels van de retorische kunst (zij behoren juist tot die traditie die kritisch bezien moet worden), die ook niet met een katalogus zou moeten werken van courante 'communiloci', gemeenplaatsen (dat zou het retorisch equivalent van de ethnomethodologie zijn) maar die gericht is op een retorische praktijk als een voortgaande procedure van de coderen en enkoderen naar en van diakritisch opgevatte dieptestructuren, voorwaarden voor mogelijke retorische werelden die creatief beheerst worden door allen onder ons die competente retorici zijn (en wie is dat niet?).

EEN INLEIDENDE BIBLIOGRAFIE TOT DE STOF

Betrekkelijk eenvoudige inleidingen tot het strukturalisme en zijn voornaamste auteurs:

Davis Robey (red.), Structuralism; an introduction, Clarendon Press, Oxford 1973

Edmund Leach, Lévi-Strauss, Fontana/Collins, London 1970

John Lyons, Chomsky, Fontana/Collins, London 1970

Annie Guédez, Foucault, Editions Universitaires,
Paris 1972

Hayden V. White, 'Foucault decoded: notes from under-
ground', History and Theory, Vol. XII (1)
1973, pp. 23-54

Eventueel:

Urs Jaeggi, Ordnung und Chaos; Strukturalismus als
Methode und Mode, Suhrkamp, Frankfurt a/M
1968

Günther Schiwy, Der französische Strukturalismus,
Rohwolt, Reinbek 1969

idem Neue Aspekten des Strukturalismus, DTV,
München 1971

Howard Gardner, The quest for mind; Piaget, Lévi-Strauss
and the structuralis movement, Vintage
Books, New York 1974

Ethnomethodologie:

Paul Filmer e.a., New directions in sociological
theory, Collier-MacMillan, London 1972

Jack Douglas (red.), Understanding everyday life,
Aldine, Chicago 1971

Relativering en kritiek van het 'aktie-schema':

Alan F. Blum en Peter McHugh, 'The social ascription
of motives', American Sociological Review
Vol. XXXVI (Feb) 1971, pp. 98-109

Eliseo Véron, "Linguistique et sociologie; vers une
'logique naturelle des mondes sociaux'",
Communications, Nr. 20, 1973, pp. 246-287

Göran Therborn, 'Social practice, social action, social
magic', Acta Sociologica, Vol. 16, 1973
(3), pp. 157-174

Dramatisme en retoriek:

Kenneth Burke, 'Interaction: dramatism', International
Encyclopedia of the Social Sciences, 1968
pp. 445-451 van deel

Roland Barthes, 'L'ancienne rhétorique', Communications
16, 1970, pp. 172-229